

30/05/2026 (E)

(i) Printed Pages : 7

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

4	5	1	1	3
---	---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	0	3
---	---	---	---

B.Ed. 4th Semester

(2056)

SCHOOL LIBRARY & INFORMATION SERVICES

Paper- E-4.1/4.2 Opt. (VIII) (In all Mediums)

(Same for USOL Candidates 4th Sem.)

Time Allowed : 3 Hours]

[Maximum Marks : 40

- Note :-** (1) Units I to IV contain **two** questions each; attempt **one** question from each unit.
- (2) Unit V is compulsory and contains **four** short answer-type questions; attempt **all** questions of Unit V.
- (3) Each question in Units I to IV carries **8** marks. Each question in Unit V carries **2** marks.

UNIT-I

1. Explain the meaning, aims and objectives of a school library in education with suitable examples. 8

OR

2. Discuss the need and importance of the school library in school education. How do the Five Laws of Library Science support the role of school library? 8

UNIT-II

3. What is library classification? Explain its meaning, need and purpose in a school library. Illustrate with suitable examples. 8

OR

4. Define library cataloguing. Discuss its objectives and importance in school libraries. Also describe any one circulation system from Ledger, Browne or Newark system. 8

UNIT-III

5. What is an accession register? Explain its role in library accession work and discuss the duties and qualities of school library staff and librarian. 8

OR

6. Explain open and close access systems in a school library. Discuss library rules and regulations and the importance and uses of periodicals in school education. 8

UNIT-IV

7. What is library-centred teaching? Explain the role of the teacher in developing and making effective use of the school library. 8

OR

8. Discuss library period, reference service, reference books, library software and e-library as tools to improve learning in schools. 8

UNIT-V

Short Answer Type Questions (Compulsory)

9. Answer the following questions in about 25-30 words each. All parts are compulsory. Each question carries 2 marks.
- State any two implications of the Five Laws of Library Science for school libraries.
 - What is the Browne system of charging and discharging?
 - What is stock verification of library books?
 - Mention any two specific problems of school libraries and suggest brief solutions.
- 4×2=8

(हिन्दी माध्यम)

- नोट :- (1) यूनिट I से IV तक प्रत्येक में दो प्रश्न हैं; प्रत्येक यूनिट से एक प्रश्न हल करें।
- (2) यूनिट V अनिवार्य है और इसमें चार लघु उत्तर प्रकार के प्रश्न हैं; यूनिट V के सभी प्रश्नों को हल करें।
- (3) यूनिट I से IV तक प्रत्येक प्रश्न 8 अंक का है। यूनिट V में प्रत्येक प्रश्न 2 अंक का है।

यूनिट-I

1. उपयुक्त उदाहरणों सहित शिक्षा में विद्यालय पुस्तकालय के अर्थ, उद्देश्यों और प्रयोजनों की व्याख्या कीजिए। 8

अथवा

2. विद्यालय शिक्षा में विद्यालय पुस्तकालय की आवश्यकता और महत्व पर चर्चा कीजिए। पुस्तकालय विज्ञान की भूमिका का समर्थन पांच नियम विद्यालय पुस्तकालय कैसे करते हैं? 8

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਯਾ ਹੈ? ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਮੈਂ ਇਸਕਾ ਅਰਥ, ਆਵਸ਼ਯਕਤਾ ਔਰ ਉਦੇਸ਼ਯ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਯਾਏ। ਉਪਯੁਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਸਮਝਾਏ। 8

ਅਥਵਾ

4. ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਸੂਚੀਕਰਣ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਯਾਏ। ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯਾਂ ਮੈਂ ਇਸਕੇ ਉਦੇਸ਼ਯਾਂ ਔਰ ਮਹਤਵ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਯਾਏ। ਲੇਜਰ, ਬਰਾਊਨ ਯਾ ਨੇਵਾਰਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੈਂ ਸੇ ਕਿਸੀ ਏਕ ਪਰਿਸੰਚਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਾ ਵਰਨਨ ਕੀਯਾਏ। 8

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਅਭਿਗ੍ਰਹਣ ਰਜਿਸਟਰ ਕਯਾ ਹੈ? ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਅਭਿਗ੍ਰਹਣ ਕਾਰਯ ਮੈਂ ਇਸਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਯਾਏ ਔਰ ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਕਰਮਚਾਰਿਯਾਂ ਔਰ ਪੁਸਤਕਾਲਯਾਧਯਕਸ਼ ਕੇ ਕਰਤਵਯਾਂ ਔਰ ਗੁਣਾਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਯਾਏ। 8

ਅਥਵਾ

6. ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਮੈਂ ਖੁਲੀ ਔਰ ਬੰਦ ਅਭਿਗ੍ਰਹਣ ਪ੍ਰਣਾਲਿਯਾਂ ਕੋ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਯਾਏ। ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਨਿਯਮਾਂ ਔਰ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਤਥਾ ਵਿਦਯਾਲਯ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੈਂ ਪਤ੍ਰਿਕਾਔਂ ਕੇ ਮਹਤਵ ਔਰ ਉਪਯੋਗਾਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਯਾਏ। 8

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਪੁਸਤਕਾਲਯ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸ਼ਿਕਸ਼ਣ ਕਯਾ ਹੈ? ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਔਰ ਨਿਰਮਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਉਪਯੋਗ ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਸ਼ਕ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਯਾਏ। 8

ਅਥਵਾ

8. ਵਿਦਯਾਲਯਾਂ ਮੈਂ ਅਧਿਗਮ ਕੋ ਬੇਹਤਰ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਅਵਧਿ, ਸੰਦਰਭ ਸੇਵਾ, ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਸੌਫਟਵੇਯਰ ਔਰ ਈ-ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਜੈਸੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਯਾਏ। 8

ਯੂਨਿਟ-V

ਲਘੁ ਉਤਤਰੀਯ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (ਅਨਿਵਾਰਯ)

9. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕੇ ਉਤਤਰ ਲਗਭਗ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੈਂ ਦੀਯਾਏ। ਸਭੀ ਭਾਗ ਅਨਿਵਾਰਯ ਹੈਂ। ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2 ਅੰਕ ਕਾ ਹੈ:
- (i) ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਵਿਭਾਜਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਂਚ ਨਿਯਮਾਂ ਕੇ ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯਾਂ ਕੇ ਕਿਨ੍ਹੀਂ ਦੋ ਨਿਹਿਤਾਰਥ ਬਤਾਏ।
- (ii) ਆਵੰਟਨ ਔਰ ਨਿਕਾਸੀ ਕੀ ਬਰਾਊਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਯਾ ਹੈ?
- (iii) ਪੁਸਤਕਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕਾ ਸਟੌਕ ਸਤਯਾਪਨ ਕਯਾ ਹੈ?
- (iv) ਵਿਦਯਾਲਯ ਪੁਸਤਕਾਲਯਾਂ ਕੀ ਕਿਨ੍ਹੀਂ ਦੋ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਮਸਯਾਔਂ ਕਾ ਉਲੇਖ ਕੀਯਾਏ ਔਰ ਸੰਖਿਪਤ ਸਮਾਧਾਨ ਸੁਝਾਏ। 4×2=8

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

- ਨੋਟ :- (1) ਯੂਨਿਟ I ਤੋਂ IV ਵਿੱਚ ਦੋ-ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ; ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ।
- (2) ਯੂਨਿਟ V ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ-ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ; ਯੂਨਿਟ V ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ।
- (3) ਯੂਨਿਟ I ਤੋਂ IV ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 8 ਅੰਕ ਹਨ। ਯੂਨਿਟ V ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 2 ਅੰਕ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਅਰਥ, ਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਓ। 8

ਜਾਂ

2. ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪੰਜ ਨਿਯਮ ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ? 8

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਅਰਥ, ਲੋੜ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਢੁਕਵੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਓ। 8

ਜਾਂ

4. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੈਟਾਲਾਗਿੰਗ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਲੇਜਰ, ਬਾਊਨ ਜਾਂ ਨੇਵਾਰਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰੋ। 8

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਇੱਕ ਐਕਸੈਸ਼ਨ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀ ਹੈ ? ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਐਕਸੈਸ਼ਨ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 8

ਜਾਂ

6. ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਦ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ-ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 8

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ? ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ। 8

ਜਾਂ

8. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਧਨਾਂ ਵਜੋਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਪੀਰੀਅਡ, ਰੈਫਰੈਂਸ ਸੇਵਾ, ਰੈਫਰੈਂਸ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਅਤੇ ਈ-ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 8

ਯੂਨਿਟ-V

ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (ਲਾਜ਼ਮੀ)

9. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਗਭਗ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ। ਸਾਰੇ ਭਾਗ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਦੇ 2 ਅੰਕ ਹਨ :

- ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪੰਜ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਨਿਰਤਾਰਥ ਦੱਸੋ।
- ਚਾਰਜਿੰਗ ਅਤੇ ਡਿਸਚਾਰਜਿੰਗ ਦਾ ਬਾਊਨ ਸਿਸਟਮ ਕੀ ਹੈ ?
- ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸਟਾਕ ਵੈਰੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕੀ ਹੈ ?
- ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ ਖਾਸ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਹੱਲ ਸੁਝਾਓ। 4×2=8